

Billedsprog (eng: figurative language)

Billedsprog er en betegnelse for den afvigelse fra standardsprogets semantik (betydning) som anvendes for at opnå en speciel betydning eller en speciel effekt.

Sådanne udtryk kaldes undertiden **troper** (eng: tropes).

Dette er et lille leksikon over de mest almindelige troper. Du kan læse hele teksten, eller du kan bruge den som opslagsværk.

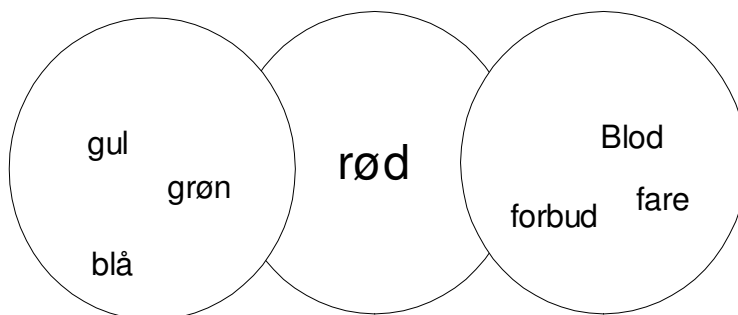
Indledning: Semantiske skemaer, konnotation og denotation

Semantik beskæftiger sig med ordenes betydning. Et ords semantiske indhold er dets betydning.

Ordets grundbetydning, den definition der står i ordbogen, er ordets **denotation**. Slår du fx ordet *får* op i ordbogen står der 'en drøvtygger med en tyk pels; flere arter'. Det er den betydning af ordet der er mere eller mindre enighed om: ordets denotation. Men samtidig forbinder man ordet *får* med en række bibetydninger som fx dumhed, føjelighed, nuttethed. Det er ordets **konnotationer**.

Et **semantisk skema** er et skema over de begreber som man associerer til et andet begreb. I eksemplet herover kunne man anbringe fåret i midten og så føjelighed osv udenom.

Semantiske skemaer kan gå i alle mulige retninger, kategoriserende eller associerende¹. I eksemplet herunder er der 2 mulige semantiske skemaer over ordet *rød*:

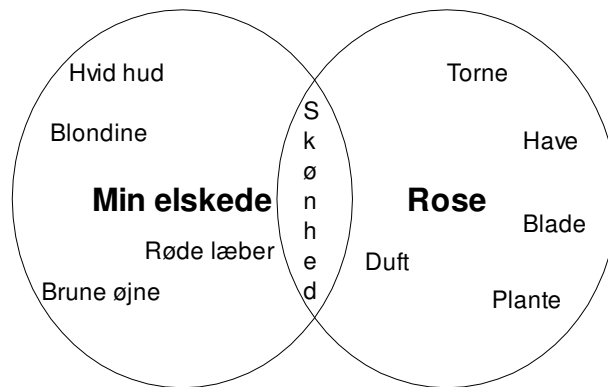

Hvis man har en tekst, fx et digt, vil der næsten altid være mulighed for at finde ord der indgår i samme semantiske skema. Ofte vil det overordnede begreb i et sådant skema være lig med digtets tema. Hvis en række ord fx alle refererer til storbyen, er digtets tema nok storbyen.

Metafor (eng: metaphor)

Ved en metafor anvendes et ord eller et udtryk som i sin grundbetydning, sin denotation, betegner et givet begreb, til at betegne et andet begreb fra et andet semantisk skema. Man tager to begreber, og metaforen opstår der hvor de to begrebers semantiske skemaer overlapper. Hvis jeg fx siger Min elskede er en rose, så mener jeg naturligvis at mindst et af de træk som er karakteristiske for en rose, også er karakteristisk for min elskede, som illustreret herunder.

¹ Denne skelnen er selvopfundet. Man kunne også betegne forskellen som henholdsvis vertikal (farverne) og horisontal (de friere associationer).

En metafor er altså en sidestilling af to elementer hvor der peges på et fælles område mellem de to elementer, eller hvor et af elementerne låner egenskaber fra det andet. Det fælles område mellem de to elementer kaldes undertiden '**metaforens tredie område**'. Metaforen kan således deles op i 3 dele efter nedenstående skema (bemærk også de engelske betegnelser²):

Dansk	Realplanet	Metaforens 3 område	Billedplanet
Engelsk	Tenor	Grounds	Vehicle
Eks. 1	<i>Min elskede</i>	Skønhed	<i>Rose</i>
Eks. 2	<i>Den danske sang</i>	Skønhed, ægthed	<i>Ung blond pige</i>
Eks. 3	<i>Nat</i>	Mørke, kraft ?	<i>Maskine</i>
Eks. 4	<i>Vilje</i>	Bøjelig, formbar	<i>Voks i din bløde hånd</i>
Eks. 5	<i>Tid</i>	Kan spares og bruges	<i>Penge</i>

Eksempel 3 er fra Michael Strunges digt *Natmaskinen*.

Eksempel 4 er fra I.P Jacobsen, *Arabesk*: '*Viljen er voks i din bløde hånd*'.

Eksempel 5: *Tid er penge* er et eksempel på en halvdød metafor, en metafor der bruges så tit at den næsten ikke opleves som sådan.

Det er ikke altid umiddelbart indlysende hvad der er metaforens 3 område. Sommetider spilles der bevidst på at læseren ikke uden videre kan regne ud hvad realplanet og billedplanet har tilfælles. Storm Petersen sagde fx en gang: *Livet er en barneskjorte*, og når folk så måbede, kom pointen: *kort og beskidt!*

I digtet *Natmaskinen* af Michael Strunge står der bl.a. *Vi har hud af den sarteste drøm*. Realplanet er *hud* og billedplanet er *drøm*, men da *hud=drøm* ikke er umiddelbart forståeligt, føjer Strunge ordet *sarteste* til *drøm* og giver os dermed en hjælp til at se metaforens 3 område: *Hud=>sart <= drøm*. Ofte er en metafor ikke af typen $A=B$, men blot en sammenstilling af to begreber hvor sammenligningen er underforstået. I *Natmaskinen* skriver Strunge fx *Stjerneknapperne blinker* (*stjerner=knapper*), men det volder ikke problemer fordi hele digtet er bygget op over metaforen: *Nat=maskine*.

² De engelske betegnelser stammer fra I.A. Richards, *Philosophy of Rhetoric*

Ikke blot metaforens 3 område, men også realplanet kan være underforstået. I udsagnet '*Han fik en på trynen*' er sammenligningen og grisen underforstået.

Metaforen tvinger altså lytteren/læseren til at se to begreber i sammenhæng. Mange metaforer er indlysende og umiddelbart forståelige, som fx *elskede=rose*, medens andre kræver at man fortolker og udvider det semantiske område betydeligt. I et udtryk som *plasticsolen* (altså *solen=plastic*) fra Strunges digt af samme navn, er det i lige så høj kontrasten mellem solens semantiske skema (fx natur, livgiver, varme, glæde, lys) og plastics semantiske skema (fx unatur, kunstig, banal, billig modernitet) som et forestillet 3 område. Det betyder så at en del af plastiks semantiske skema tvinges ned over solen.

I de fleste eksempler herover har der været tale om sammenligning mellem to substantiviske størrelser. Imidlertid kan en metafor let findes i andre ordklasser, som fx herunder som et verbum:

Langsomt oplades natten af byens lys

...

Spiddet af avisoverskrifter

(Fra Strunges *Natmaskinen*)

Sammenligning eller simili (eng: simile)

En **sammenligning (simili)** er karakteriseret ved at to adskilte begreber sammenlignes vha ord eller udtryk som *som* eller *i lighed med*. I mange tilfælde er der ikke den store forskel på en metafor og en simili. Om man siger *Min elskede er en rose* eller *Min elskede er som en rose*, gør ikke den store forskel.

I det lille uddrag herunder af I.P.Jacobsens digt *Arabesk* er *bølge=hest* formelt en simili pga. *som en ganger*, men ville ikke volde problemer hvis de 3 ord var udeladt

Tog bølgen land?

...

Nej! Den stejled' som en ganger

løfted' højt sin våde bringe;

gennem manken gnistred' skummet

snehvidt som en svanes ryg.

Bemærk hvordan digtets sammenligning udbygges (*bringe, manke*) og derefter glider over i en simili mere (*som en svanes ryg*).

Metonymi (eng: metonymy)

Metonymi er græsk for 'navneskift'. Det betyder at man erstatter et givet ord med en andet ord som det er tæt forbundet med, eller med andre ord: Man vælger et andet ord end ordet selv i ordets semantiske skema. Hvis vi fx tager det semantiske skema der knytter sig til *konge* (fx *krone, scepter, trone*), så kan man sige '*Kronen har udtalt at...*'. En helt almindelig metonymi er at referere til *Christiansborg* snarere end til *folketinget*, eller at spørge om man har fået *studenterhuen* når man mener *eksamen*.

Synekdoke (eng; synecdoche)

Synekdoke³ er græsk for 'at tage sammen'. Det anvendes om udtryk hvor man i stedet for helheden kun benævner en del af et begreb. Når politikerne fx taler om flere 'varme hænder' i hjemmeplejen, mener de naturligvis flere mennesker. Og når man angiver en pris *per næse*, er det selvfølgelig

³ Undertiden anvendes den latinske betegnelse *Pars pro toto* (= en del i stedet for helheden)

prisen per person.

Personifikation og besjæling (eng: personification)

Personifikation er en særlig slags metafor hvor et abstrakt begreb tillægges menneskelige egenskaber.

Lovens lange arm og *kærlighedens stærke arm* er eksempler på personifikation. En særlig afart er den situation hvor sådanne abstrakte begreber gøres til handlende personer: I Frank Sinatra sangen *Luck be a lady* er hele sange bygget op på den forestilling at Lady Luck (Fortuna) er en noget uberegnelig selvstændigt handlende person. I oldtiden og renæssancen var det meget almindeligt at naturfænomener og abstrakte begreber blev personificeret. De enkelte vinde har fx hver deres personlighed og vilje. I Holbergs Peder Paars er en af hovedpersonerne Avind (misundelse). I Homers Iliade sættes hele plottet i gang af Eris (det græske ord for strid).

Besjæling er en særlig metafor hvor døde ting tillægges menneskelige egenskaber, altså ikke meget anderledes en personifikation. Når fx *blade hvisker* er der tale om en besjæling. Udtryk som *byens tomme kranium, døende maskiner og bedøvede huse* (Alle fra Plasticsolen af Strunge) er eksempler på besjæling.

En særlig art besjæling er den situation hvor naturen reagerer på eller afspejler de handlendes psyke/mentale tilstand. Hvis fx en person flygter ud på heden pga en fysisk eller psykisk konflikt, kan man være rimeligt sikker på at naturen reagerer med drivende skyer, blæst, regn eller torden. På engelsk kaldes denne form for billedsprog/besjæling **pathetic fallacy**.⁴

Synæstesi (eng: synesthesia)

Synæstesi betyder 'samføling' og er en slags metafor hvor sanserne blandes, eller begreber fra en sans' semantiske skema bruges om en anden sans. Hvis man taler om *skarpe lyde* er der tale om synæstesi (*skarp* hører til følesansen, *lyd* til høresansen). *Skarpe lyde* er en ret slidt metafor, men den kan selvfølgelig vækkes til live igen som i *Natmaskinen: Vi er kvæstede af dagens skarpe lyde*. Også fra *Natmaskinen: luften er hed af musik*.

Stikordsregister

besjæling.....	3	Personifikation.....	3
Billedplanet.....	2	psykogram.....	4
Billedsprog.....	1	Realplanet.....	2
denotation.....	1	Sammenligning.....	3
figurative language.....	1	semantik.....	1
Grounds.....	2	Semantiske skemaer.....	1
konnotation.....	1	simile.....	3
Metafor.....	1	simili.....	3
metafor.....	2	synecdoche.....	3
metaforens tredie område.....	2	Synekdoke.....	3
metaphor.....	1	synesthesia.....	4
Metonymi.....	3	Synæstesi.....	4
metonymy.....	3	Tenor.....	2
pathetic fallacy.....	4	trope.....	1
personification.....	3	Vehicle.....	2

4 Nogle dansklærere anvender udtrykket psykogram om dette billedsprog.